

*До спеціалізованої вченої ради Д 08.120.01
у Вищому навчальному закладі
«Університет імені Альфреда Нобеля»*

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
доктора економічних наук, професора
Шимановської-Діанич Людмили Михайлівни
на дисертаційну роботу Хаврової Катерини Сергіївни
за темою: «Інтелектуалізація діяльності торговельних підприємств: концепція та методологія», подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)

1. Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Сучасний етап економічного розвитку України пов'язаний із створення нової моделі економіки – економіки знань, що потребує оновлення підходів до виробничих процесів на основі домінування в них інтелектуальної складової. Саме така позиція дозволяє суб'єктам господарювання отримувати суттєві конкурентні переваги на ринках їх функціонування, а, відтак, актуальним стає пошук шляхів, засобів, методів та організаційно-економічних механізмів вирішення цієї проблеми. Для торговельних підприємств у цьому сенсі важливим є формування вимог до якісного ресурсного, зокрема кадрового, забезпечення, як важливої складової управління на кожному етапі торгово-технологічного процесу. Результативна інтелектуалізаційна діяльність надає підприємству можливість обирати таку бізнесову нішу, що є перспективною на ринку з отриманням додаткових конкурентних переваг за рахунок залучення професіоналів й ефективного управління процесом підвищення їх інтелектуальної активності.

Відповідно, дисертаційне дослідження Хаврової Катерини Сергіївни, мета якого полягає у науковому обґрунтуванні та розробці теоретико-методологічних засад, науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо підвищення рівня інтелектуалізаційної діяльності торговельних підприємств, є актуальним та своєчасним.

На користь актуальності та наукової цінності досліджень, проведених Хавровою К.С., свідчить використання їх результатів під час виконання науково-дослідних тем з державною реєстрацією, зокрема, у межах тематики Університету імені Альфреда Нобеля за темою: «Формування механізмів управління підприємствами» (номер державної реєстрації 0115U000062) та Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського за темами: «Соціально-економічні аспекти розвитку економіки підприємства» (номер державної реєстрації 0115U005055); «Інтелектуалізація діяльності підприємств як умова інноваційного розвитку» (номер державної

реєстрації 0119U101084); «Інноваційний розвиток підприємства в умовах постіндустріальної трансформації економіки» (номер державної реєстрації 0118U006409). Слід акцентувати увагу на суттєвий внесок автора в удосконалення системи управління інтелектуалізацією діяльності торговельних підприємств.

2. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Одержані в процесі наукового дослідження результати є достовірними й теоретично обґрунтованими. Це підтверджується узагальненням та опрацюванням значної кількості наукових робіт вітчизняних та зарубіжних науковців, впровадженням наданих рекомендацій у практичну діяльність підприємств, апробацією на наукових конференціях, публікаціями у наукових фахових виданнях.

Об'єкт, предмет та мета роботи логічно пов'язані та чітко окреслюють поле дослідження. Погляди здобувача викладено послідовно, завдяки чому прослідковується логіка подання матеріалу. Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується використанням достатньої інформаційної бази за темою дисертаційної роботи, зокрема: напрацювань з проблем управління інтелектуалізацією діяльності, нормативно-правових актів, електронних ресурсів, статистичної та іншої звітності торговельних підприємств.

Оцінюючи в цілому поданий до захисту матеріал, слід відзначити завершену цілісну структуру дисертації, яка надала автору можливість здійснити комплексне дослідження щодо теоретико-методологічних аспектів інтелектуалізації діяльності торговельних підприємств.

У роботі автор визначив коло наукових і практичних завдань, реалізація яких, дозволила отримати результати, що свідчать про наукову новизну, практичне значення та підставу для прилюдного захисту. Викладені положення та результати дисертаційної роботи є достовірними, обґрунтованими, такими, що пройшли необхідне обговорення у наукових колах та мають різні форми апробації.

3. Наукова новизна результатів дисертаційної роботи

Аналіз наукових результатів, гіпотез та висновків, отриманих автором у дисертаційній роботі, дають підстави стверджувати, що дослідження містить теоретико-методологічні положення, які забезпечують інтелектуалізацію діяльності торговельних підприємств в умовах змін зовнішнього середовища.

У рамках вирішення проблеми автором розроблено рекомендації та пропозиції, які заслуговують на увагу та вирізняються новизною.

Автором подано уточнено поняття «інтелектуалізація діяльності» через призму визначального фактору забезпечення парадигми розвитку підприємства, що, з одного боку, поєднує процеси із створення інноваційних продуктів і послуг за рахунок залучення інтелектуальнозначущих здібностей і можливостей персоналу та накопичених ним знань, а, з іншого, – стає ресурсом інноваційності

підприємства і необхідною умовою підвищення конкурентоспроможності (с. 60-66).

Для розробки управлінських рішень, що забезпечують результативність інтелектуалізаційної діяльності підприємства, удосконалено функціональну модель управління інтелектуалізацією діяльності торговельних підприємств (с. 94-90), яка є похідною від прийнятої в управлінні традиційної функціональної моделі, з виділенням її структурних елементів за принципом від простого до складного, за якими інтелектуалізацію діяльності розглянуто з трьох позицій як ресурс, як процес і як інтелектуальну активність персоналу.

Набула подальшого розвитку методологічна платформа управління інтелектуалізацією діяльності підприємств (с. 106-112), за якою в процесі алгоритмізації визначається послідовність розрахунку її рівня в межах складових функціональної моделі управління та конкретизовано завдання щодо інтелектуалізації діяльності за сферами відповідного функціонального спрямування.

З метою доведення концепту взаємозалежності інтелектуалізації діяльності торговельних підприємств та їх інноваційного розвитку проведено експлікацію формуючих елементів інтелектуалізації шляхом побудови їх квадроелементної структури за принципом формування й передавання інформації від одного елемента до іншого відповідно до задіяних у процес інтелектуалізації інтелектуальних ресурсів, інтелектуального капіталу, інтелектуальної активності персоналу, інтелектуального потенціалу (с. 124-126, 141-142).

Розроблена за блоковою системою концепція інтелектуалізації діяльності торговельного підприємства, де блок 1 – теоретико-методологічне підґрунтя (головна мета, парадигма управління, принципи управління, завдання, основні категорії, методи управління); блок 2 – прикладні аспекти (визначення впливу факторів зовнішнього середовища на інтелектуалізацію діяльності торговельних підприємств; вибір стратегії управління інтелектуалізацією діяльності торговельних підприємств); блок 3 – ідентифікація векторів розвитку персоналу (персонал як: рушійна сила / відтворювальний ресурс / фактор-прискорювач та відповідний кожному з них результат), дозволяє сформувати цілісне бачення процесу інтелектуалізації діяльності (С. 158-160).

Виділено систему факторів-індикаторів, що впливають на стан інтелектуалізації діяльності, об'єднаних у п'ять груп (PESIT): політичні, економічні, соціальні, інституційні та технологічні, що включають відповідні одиничні фактори-індикатори, за якими побудовано когнітивну карту їх впливу на інтелектуалізацію діяльності підприємств (с. 175-182).

За удосконаленим підходом до визначення впливу факторів зовнішнього середовища на інтелектуалізацію діяльності торговельних підприємств визначено ступінь впливу за модифікованим коефіцієнтом комплементарності, що розраховується за одиничними індикаторами політичних, економічних, соціальних,

інституційних, технологічних факторів зовнішнього середовища й показує його сприятливість (с. 195-199).

Для вирішення завдань щодо інтелектуалізації діяльності торговельних підприємств удосконалено теоретико-методичний підхід до оцінки складових компонентів інтелектуалізації діяльності торговельних підприємств (с. 211-218), в рамках якого виокремлено її складові компоненти – соціальну та інтелектуорієнтовану компоненти й сформовано їх наповнення відповідними стандартизованими показниками, за рівнем яких визначено комплексні показники зазначених компонент, що стали основою розрахунку інтегрального показника інтелектуалізації діяльності підприємства.

Удосконалено методичний підхід до оцінки рівня інтелектуорієнтованої компоненти, що є визначальною для інтелектуалізації діяльності підприємства (с. 226-231), за яким, базуючись на індикаторах, об'єднаних за кластерами кваліфікацій, здібностей і можливостей експертним методом визначається її рівень відповідно до шкали Харрінгтона.

Набув подальшого розвитку механізм формування інтелектуалізаційної бізнес-моделі торговельних підприємств, який, побудовано за багаторівневою схемою й містить елементи, що включають відповідні дії щодо досягнення цілей формування бізнес-моделі, а саме: науково-теоретичний базис формування інтелектуалізаційної бізнес-моделі; сфери дослідження різних аспектів інтелектуалізації діяльності; оцінка рівня інтелектуалізації діяльності підприємства; розробка програми інтелектуалізації діяльності та мотиваційного механізму щодо підвищення інтелектуальної активності персоналу; реалізація програми підвищення рівня інтелектуалізації діяльності (с. 245-249).

Запропонована методологія формування системи радарів для визначення формату інтелектуалізаційної бізнес-моделі торговельних підприємств, яка ґрунтується на визначенні індикаторів за кластерами для оцінки рівня інтелектуалізації підприємства за інтегральним показником, розрахованим емпіричним і графічним методами, за величиною якого та відповідною площею радарів сформована їх система, дозволяє знайти шляхи прискорення інтелектуалізації та стає базисом вибору стратегії управління інтелектуалізацією діяльності торговельних підприємств (с. 250-262).

Для обґрунтування вибору стратегії управління інтелектуалізацією діяльності торговельних підприємств запропоновано науково-методичний підхід (с. 274-293), що базується на використанні інструментів багатомірної їх класифікації й агрегації ключових детермінант формування стратегії (комплементарність факторів зовнішнього середовища, рівень інтелектуалізації діяльності, базові платформи діяльності торговельних підприємств, формат інтелектуалізаційної бізнес-моделі), за яким сформовано портфель стратегій (інкрементна, паритетна, інтегративна, релевантна, трансформаційна, доміантна, радикальна) та розроблено процедури вибору стратегії за агрегованим стратегічним індикатором.

Концептуальний базис мотиваційного механізму інтелектуальної активності персоналу торговельного підприємства (с. 304-311), який розширено шляхом введення додаткових елементів, дозволяє визначати результат регулюючої дії на інтелектуальну активність персоналу торговельних підприємств.

Основні положення дисертації, висновки та пропозиції, що наводяться як логічний підсумок проведеної автором роботи, є достатньо обґрунтованими з високим ступенем наукової аргументації.

4. Теоретичне та практичне значення роботи, використання результатів дослідження

Теоретична цінність результатів, отриманих у дисертації, полягає в тому, що сформовано та доведено достовірність методологічної системи управління інтелектуалізацією діяльності торговельних підприємств. В роботі систематизовано теоретичні підходи та наукові погляди на концепцію інтелектуалізації діяльності торговельного підприємства, методологію формування системи радарів для визначення форматів інтелектуалізаційної бізнес-моделі торговельних підприємств, вибір стратегії управління інтелектуалізацією діяльності торговельних підприємств та запропоновано методичний інструментарій її оцінки.

Практичне значення результатів дисертаційної роботи полягає у розробці та удосконаленні методичних підходів щодо доцільності використання теоретичних положень в діяльності окремих торговельних підприємств, що підтверджується довідками про їх використання у ТОВ «Полімакс Донбас» (довідка № 9/21 від 23.03.2019 р.); гіпермаркетів ТОВ «Епіцентр К» (довідка № 11/2018 від 03.10.2018 р.); супермаркетів «Сільпо» ТОВ «Фоззі-фуд» (довідка № 08/030 від 14.02.2019 р.); підприємств ТОВ «Еталон-Fataly» (довідка № 12/031 від 14.10.2018 р.) та відділенням Донецької торгово-промислової палати у м. Маріуполі (довідка № 02/2038 від 15.02.2020 р.).

Наведені у дисертації Хавровій К.С. науково-прикладні розробки використовуються також в освітньому процесі Університету імені Альфреда Нобеля (довідка № 983 від 27.12.2019 р.) та Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського (довідка № 21/511 від 21.04.2019 р.).

5. Повнота викладення положень дисертації у опублікованих працях

Обсяг друкованих праць та їх кількість відповідає чинним вимогам щодо публікацій основного змісту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук. За темою дослідження опубліковано 52 наукові праці, з них одноосібна монографія, що за обсягом відповідає встановленим вимогам, а також достатня кількість статей, з яких одна стаття у періодичному виданні, що входить до наукометричної бази даних Scopus, а також 20 праць, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації. Отже, слід констатувати, що основні положення дослідження пройшли достатню апробацію: вони опубліковані у відкритому друці; впроваджені

в практику діяльності торговельних підприємств й обговорені на науково-практичних конференціях різного рівня. Всі положення, що мають відповідний ступінь новизни та виносяться на захист, представлено у публікаціях. Внесок автора в кожну із робіт у співавторстві детально розкритий в списку публікацій здобувача, що підтверджує самостійність проведеного дослідження та вагомість отриманих результатів.

6. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Аналіз змісту автореферату, друківаних праць за темою дисертації дозволяє дійти висновку щодо достатньо повного відображення наукових результатів та авторських висновків. Автореферат дисертаційної роботи відповідає за змістом та структурою тексту дисертації. Усі пункти наукової новизни дослідження, заявлені в авторефераті, відображено у дисертаційній роботі.

Апробація, науковий рівень і практичне значення дисертації відповідають чинним вимогам, що ставляться до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук. Завдання дослідження дозволили здобувачу розкрити досліджуваний об'єкт і досягти поставленої мети. Робота має класичну структуру, матеріал викладено чітко та логічно, в тексті підтверджено розв'язання проблеми дослідження.

У цілому слід зазначити, що стиль написання дисертації характеризується науковою обґрунтованістю та послідовністю й аргументованістю висновків. Матеріал дисертаційної роботи викладено професійною науковою мовою.

Тема дисертації та її зміст відповідає паспорту спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

7. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

За позитивної оцінки дисертаційної роботи виявлено окремі дискусійні моменти, що викликали зауваження опонента, а саме:

1. В дисертаційній роботі приділено значну увагу дефініції «розвиток підприємства» (с. 38-46) з метою, як стає зрозумілим з тексту, доведення авторської думки щодо адаптації парадигми «розвиток через інтелектуалізацію діяльності» (с. 66-67, 69-72), що, безумовно, є цікавою і слушною ідеєю, яка власне може відноситися до підприємств будь-якої сфери економічної діяльності. Розвиваючи ідею, було б доцільним пов'язати її з особливостями і специфікою функціонування торговельних підприємств, які є об'єктом авторського дослідження. Це уможливило б кореспондування теоретичних засад інтелектуалізації діяльності з подальшим впровадженням прикладних аспектів у практичну діяльність досліджуваних суб'єктів господарювання сфери торгівлі.

2. Для підтвердження гіпотези щодо зв'язку інтелектуалізації діяльності з інноваційним розвитком торговельного підприємства автором розглянуто досліджувану категорію як ресурс його інноваційного розвитку (с. 141-142), яким

потрібно управляти, обираючи для цього відповідний вектор управлінської політики – виживання, усталеного функціонування, досягнення конкурентності на ринку або лідерства в галузі (рис. 2.8, с. 142). Такий підхід викликає зацікавленість, однак з тексту не зрозуміло, яке наповнення має кожен з типів визначеної політики, за яким рівнем співвідношення інноваційного розвитку й інтелектуалізації діяльності обирається той чи інший вектор політики та який потенціал розвитку залучається для підвищення інноваційності торговельного підприємства, що потребує авторського пояснення.

3. Здобувач приділив суттєву увагу моніторингу інтелектуалізації діяльності торговельних підприємств, досліджуючи її стан за показниками, які в роботі проаналізовані відповідно до даних офіційної статистики на с. 163-174, що дозволило виявити негативні фактори, уповільнюючі інтелектуалізацію та позитивні фактори, що її прискорюють (с. 175-176). Грунтуючись на отриманих результатах, дисертант пропонує сформулювати систему факторів-індикаторів, об'єднуючи їх у групи. Постає питання, яким чином показники, що характеризують загальні тренди розвитку економіки знань, трансформувалися у заявлену систему. Пояснення логіки автора дозволили б розкрити об'єктивність поєднання висновків теоретичного і практичного спрямування, отриманих за результатами дослідження.

4. В підрозділах 3.1, 3.2 розглянуто вплив факторів зовнішнього середовища на інтелектуалізацію діяльності підприємств. За теоретичним припущенням автора щодо зв'язків між собою значної кількості залучених для дослідження факторів-індикаторів, побудовано когнітивну карту (рис. 3.8, С.181), за якою встановлюється позитивний чи негативний їх вплив. На наш погляд, когнітивну карту було б доцільним побудувати після розрахунку числових величин впливу, які підтвердили б формат взаємозв'язків між факторами-індикаторами; тоді ж можна було б конкретизувати характер впливу, що дозволило б запропонувати шляхи вирішення проблеми прискорення інтелектуалізації діяльності торговельних підприємств за умов мінливості конкурентного середовища.

5. Слід погодитися з автором, що для визначення думок експертів про сприятливість зовнішнього середовища для інтелектуалізації діяльності торговельних підприємств важливим є залучення оптимальної кількості експертів з певною обізнаністю їх з тематикою дослідження (с. 184-185), для чого було використано теорію вибіркового спостереження. Однак, в тексті дисертації і в додатках до неї не наведено характеристики експертів, окрім того, що це фахівці, які компетентні адекватно оцінити ступінь впливу факторів. Конкретизація професійного складу експертів, їх відношення до сфери торгівлі й досліджуваних підприємств, дозволило б підвищити об'єктивність оцінки, виключаючи суб'єктивність суджень через лобіювання інтересів тих чи інших підприємств.

6. Для ідентифікації форматів інтелектуалізаційної бізнес-моделі торговельних підприємств відповідно до рівнів інтелектуалізації їх діяльності автором запропоновано використовувати систему радарів та методологію їх формування (с.250-257), які апробовано на торговельних підприємствах східного

регіону. Але за результатами дослідження слід розуміти, що розрахунки і висновки за ними базувалися на кількісних оцінках саме цих підприємств. Постає питання щодо універсальності авторських пропозицій: чи можна застосовувати методичні рекомендації для прискорення інтелектуалізації та її оцінювання на торговельних підприємствах інших регіонів, адже мережеві підприємств мають практично одні і ті характеристики, не залежно від території розташування.

7. В процесі обґрунтування вибору типу стратегії управління інтелектуалізацією діяльності торговельного підприємства автором сформовано портфель стратегій за типами, що визначаються відповідно до величини агрегованих стратегічних індикаторів (с. 288-290), та наведено характеристику цих типів (табл. 5.7, с. 291). Проте, за наведеним описом не зовсім зрозуміло, чому обрано їх назви, як інкрементна, паритетна, інтегративна, релевантна, трансформаційна, домінантна та радикальна, що потребує, як теоретичного, так і методичного обґрунтування для конкретизації адресності авторських рекомендацій.

Зазначені зауваження не знижують актуальності, наукової значущості отриманих результатів проведеного дослідження.

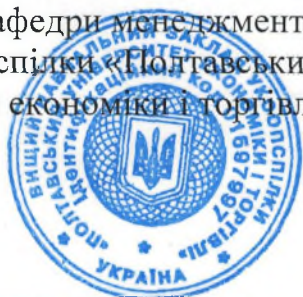
8. Загальний висновок по дисертації

Дисертаційна робота Хаврової Катерини Сергіївни є завершеним науковим дослідженням на актуальну тему, виконаним автором самостійно. Дисертаційна робота містить нові підходи до вирішення наукової проблеми щодо обґрунтування теоретико-методологічних положень й розробки практичних рекомендацій стосовно прискорення інтелектуалізації діяльності торговельних підприємств.

Вважаю, що дисертація «Інтелектуалізація діяльності торговельних підприємств: концепція та методологія» за якістю дослідження, рівнем наукової новизни одержаних результатів і їхньою практичною значущістю відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Кабінетом Міністрів України від 24 липня 2013 р., № 567 (зі змінами та доповненнями), а її автор – Хаврова Катерина Сергіївна заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі»

Шимановська-Діанич Л.М.

Вхідний № 341
від 12.10.2020